

Lijkplechtigheden van de aartshertogin Margaretha van Oostenrijk te Brugge.

In den nacht van 30 November op 1 December 1530 overleed te Mechelen, op vijftigjarigen leeftijd, de eerste algemeen landvoogdes der Nederlandsche gewesten, Margaretha, aartshertogin van Oostenrijk, hertogin-weduwe van Savoye. Zij was de eenige dochter van Maximiliaan I, koning der Romeinen, en van Maria van Bourgondië. In haar prille jeugd werd zij verloofd met den dauphin, die naderhand onder den naam van Karel VIII den troon van Frankrijk zou bestijgen; om meerder staatkundig profijt echter van bovengenoemd land ging dit huwelijk niet door. Vervolgens trad zij tweemaal in den echt: eerst met don Juan, prins van Kastilië, daarna met Philibert II, bijgenaamd den Schoone, hertog van Savoye; doch telkens was haar huwelijks-geluk maar kort van duur. Als gouvernante tijdens de minderjarigheid en later gedurende de afwezigheid van haar neef, keizer Karel V, bewees zij uitstekende diensten aan het Bourgondisch-Habsburgsche vorstenhuis, dat over de Nederlanden heerschte. Overigens had deze merkwaardige vrouw evenveel zin voor kunst als voor regeeringsbeleid (1).

Zooals gewoonlijk bij het afsterven van een lid der dynastie, grepen in de Nederlandsche provinciën overal lijkdiensten plaats voor de zielerust van de aartshertogin

(1) Met betrekking tot de alhier aangehaalde levensbijzonderheden van Margaretha van Oostenrijk vgl. A. HENNE, *Histoire du règne de Charles-Quint en Belgique*, tom. IV (Brussel en Leipzig, 1859), blz. 341-400; A. WAUTERS, in *Biographie nationale publiée par l'Académie royale des sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique*, tom. XIII (1894-1895), kolommen 582-604, voc. *Marguerite d'Autriche*; M. BRUCHET, *Marguerite d'Autriche, duchesse de Savoie*, Rijsel, 1927.

Margaretha (1). Te Brugge geschiedde de officieele uitvaart in de collegiaalkerk van Sint-Donaas. In den namiddag van Zondag 18 December 1530 werd aldaar, na de gewone vesper, het officie der overledenen gebeden; des anderen daags droeg de kapitteldeken, Marcus Lauwerijn, een solemneele requiëm-mis op. De stedelijke overheidspersonen, alsmede de afgevaardigden van de wet van 't Brugsche Vrije, waren bij deze diensten tegenwoordig. Naar aanleiding van de uitvaart in de Sint-Donaas liet de Brugsche magistraat honderd twintig proven aan de armen uitdeelen. Daarop werden ook in de collegiaal van Onze-lieve-Vrouw, waar de moeder der afgestorvene begraven lag, plechtige lijkdiensten gehouden, in 't bijzijn van het college van schepenen van Brugge en van de Spaansche kolonie der stad. Op Dinsdag 20 December, in den namiddag, zong men, in laatstgenoemd bedehuis, de doodenvigilie met drie lessen. Den dag daarna werd een pontificale rouwmis gecelebreerd door den dominicaan Jan de Witte, die een zekeren tijd bisschop van Santiago de Cuba geweest was (2). Bij gelegenheid van de zoeven vermelde uit-

(1) Van regeeringswege waren dienaangaande de noodige instructies gegeven geworden aan de Raden van Namen en Luxemburg en ook aan den Raad van Vlaanderen. Vgl. *Inventaire sommaire des archives départementales du Nord. Archives civiles. — Série B*, tom. V (door J. FINOR; Rijsel, 1885), blz. 22 (2e kolom); zie verder, onder de Bijlagen, de akten van het kapittel van Onze-lieve-Vrouw te Brugge, op datum van 14-20-21 December 1530, alsmede den eerst medegedeelden post uit de rekening van 't Brugsche Vrije. Wat het optreden der regeering in soortgelijke gevallen betreft, vgl. *Annales de la Société d'Emulation de Bruges*, tom. LXXIII (1930), blz. 67-68; 70-71.

(2) Deze prelaat was een geboren Bruggeling en stond op goeden voet met het regeerend vorstenhuis. Hij was leermeester en biechtvader geweest van Eleonora van Oostenrijk, zuster van Keizer Karel. Toen deze prinses, na den dood van haar eersten echtgenoot, Emanuel van Portugal, hertrouwd was met Frans I, koning van Frankrijk, benoemde zij, naar 't schijnt, bisschop de Witte tot haar hoofd-almoezenier; zooveel is zeker, dat zij hem een mild jaargeld verleende. Waarschijnlijk kwam de kerkvoogd zich te Brugge vestigen in 1530; vanaf 1532 tot en met 1539 wordt zijn aanwezigheid bij de

vaartdiensten luidde men in Sint-Donaas en Onze-lieve-Vrouw de doods klokken drie dagen lang, drie keeren daags.

Het stoffelijk overschot der gouvernante zou over drie plaatsen verdeeld worden : haar lichaam zou te Brou in Savoye worden begraven, haar ingewanden en haar hart zouden onderscheidenlijk te Mechelen en Brugge in de Nederlandsche gewesten worden bijgezet. Met ieder dezer plaatsen was de afwisselende levensloop der landvoogdes in nauw verband geweest.

Om een gelofte te volkomen van Margaretha van Bourbon, moeder van Philibert den Schoone, had Margaretha van Oostenrijk te Brou, een bescheiden voorgeborgte van Bourg-en-Bresse, een kerk en een klooster laten bouwen, die zij aan de zorgen van Augustijner-Eremieten had toevertrouwd. In de weelderige votiefkerk liet de aartshertogin drie praalgraven oprichten, te weten : een voor haar bovengenoemde schoonmoeder, een voor haar tweeden man Philibert en een voor haar zelf. Deze grootscheepsche onderneming lag haar immer na aan 't hart en, toen de uitvoering er van naar wensch niet vorderde, droeg zij de leiding der werken over aan haar gunsteling, den Brabantschen bouwmeester Lodewijk van Bodegem. Bij het verschei-

H. Bloedprocessie aldaar vastgesteld. Hij overleed in 1540. Te Brugge verbleef Jan de Witte niet in het Dominicanenklooster bij de Molenbrug, maar in zijn particuliere woning, aan den westkant van de Garenmarkt gelegen. Dit ruim huis, soms 't hof van Cuba genaamd, was in den trant der Renaissance opgetrokken. Een gekleurde schets van deze woning wordt in het Brugsche stadsarchief achter glas bewaard ; zij dagteekent uit het laatste kwart van de 16e eeuw of het eerste kwart van de 17e. Vgl. over bisschop Jan de Witte : A. C. DE SCHREVEL, *Histoire du séminaire de Bruges*, tom. I (eerste deel), blz. 249 en vlg. (Brugge, 1895 ; uitgave van ons Genootschap). Vgl. ook G. CASSANDER, *Oratio in laudem urbis Brugensis*, blz. 20-22 (Gent, 1847 ; uitgave van ons Genootschap). Wat inzonderheid de aanwezigheid van den prelaat bij de H. Bloedprocessie betreft, zie : Brugge, stadsarchief, fonds van het H. Bloed, *aanwezigheidslijst van de herkelijke waardigheidsbekleeders bij de H. Bloedprocessie, over de jaren 1442-1642*, op de hierboven vermelde jaren.

den der landvoogdes waren kerk en graftomben te Brou nog niet geheel afgemaakt; eerst op 22 Maart 1532 werd de kerk gewijd. Wat Mechelen betreft, niet alleen was Margaretha landsvrouwe van stad en heerlijkheid Mechelen geweest (1), maar bovendien had zij zich bij voorkeur in die Dijlestad opgehouden, gedurende haar regentschap der Nederlanden. Haar paleis te Mechelen stond in verbinding met de naburige kerk van de HH. Petrus en Paulus, zoodanig dat zij van uit een tribune de godsdienstoefeningen aldaar kon volgen (2). In dit geliefkoosd heiligdom nu, dat de landvoogdes meer dan eens vrijgevig had bedacht (3), zouden voortaan haar ingewanden vol eerbied bewaard worden. Eindelijk zou het hart der prinses als aandenken geschonken worden aan het Annuntiatenklooster, dat zij, met de medewerking van haar keizerlijken neef, Karel V, te Brugge had gesticht (4). Geheel in 't begin der 16e eeuw had de

(1) Keizer Karel had dit grondgebied aan zijn moei overgedragen bij akte van 18 September 1520. Onderhavig stuk vindt men afgedrukt bij E. DE QUINSONAS, *Matériaux pour servir à l'histoire de Marguerite d'Autriche, duchesse de Savoie, régente des Pays-Bas*, tom. III, blz. 267-276 (Parijs, 1860). Het beeldwerk dezer graftomben werd voor een gedeelte uitgevoerd naar den trant der vroeg-renaissance door Conrad Meit, een Duitschen kunstenaar die bij landvoogdes Margaretha in dienst was. Goed geslaagde reproducties van de heerlijke mausoleën van Brou vindt men bij G. TROESCHER, *Conrat Meit von Worms, ein Rheinischer Bildhauer der Renaissance*, platen XV-XLII (Freiburg im Breisgau, 1927).

(2) Vgl. E. DE QUINSONAS, t. a. p., tom. I, blz. 304, 312-313.

(3) Vgl. A. J. NAMÈCHE, *Cours d'histoire nationale*, tom. X (Leuven, 1883), blz. 843, 921.

(4) Het aandeel van Keizer Karel in de fundatie van het klooster der Annuntiaten te Brugge wordt in officieele bescheiden uitdrukkelijk vermeld. Aldus bijvoorbeeld getuigt de landvoogdes zelf, in een oorkonde van 28 Januari 1518: "Comme le roy monseigneur mon nepveu et nous eussions dévotion, désir et volonté de fonder ung cloistre en l'honneur de Dieu et de la Vierge Marie, sa digne mère, pour y instituer et mettre des seurs religieuses de l'ordre de Nostre-Dame Annunciate..." Zie: Brugge, stadsarchief, stadscartularium: *Groenen bouck B*, blz. 314 v. In een akte van 28 Juli 1518 betitelen de Annuntiaten zich als "les religieuses du cloistre et couvent de la Vierge Marie, hors la porte des Asnes de cestedicte ville de Bruges,

gelukzalige Johanna van Valois, een verwante van Margaretha van Oostenrijk, in Frankrijk de nieuwe vrouwenorde der Annuntiatio of Boodschap aan de Allerheiligste Maagd opgericht (1). Uit het Annuntiatenklooster van Bourges liet de gouvernante een achttal religieuzen naar Brugge overkomen. Deze namen hun intrek bij de zusters van het Sint-Elizabethshuis in de Ezelstraat, die den derden regel van de orde van Sint Franciscus onderhielden. Weldra sloten laatstgenoemde nonnen zich bij de nieuwaangekomene aan en de aldus ontloken kloostergemeente ging zich vestigen, op 2 Februari 1518, in het voormalig Observantenconvent buiten de Ezelpoort, dat voortaan aan Onze-lieve-Vrouw van de Zeven Weeën werd toegewijd (2). Wegens het

dont ledict roy, nostre sire, et madicte très redoubtée dame sont fondateurs... » *Ib.*, t. a p., blz. 323. Vgl. ook: L. GILLIODTS, *Cartulaire de l'ancien consulat d'Espagne à Bruges*, tom. I (Brugge, 1901, uitgave van ons Genootschap), blz. 285. — Wellicht is 't in zijn hoedanigheid van medestichter, dat Karel V, in het midden der 16e eeuw, zijn conterfeitsel in een beschilderd glasraam der Brugsche Annuntiatenkerk liet aanbrengen. Vgl. *Inventaire sommaire des archives départementales du Nord. Archives civiles. — Série B*, tom. V, blz. 176 (2e kolom).

(1) Zie over den oorsprong van de orde der Annuntiaten: M. HEIMBUCHER, *Die Orden und Kongregationen der katholischen Kirche*, tom. II (Paderborn, 1907), blz. 271-273; J. A. KRONENBURG, C. SS. R., *Maria's heerlijkheid in Nederland*, tom. VII (Amsterdam [1911]), blz. 385-388.

(2) De zusters, begeleid door de stedelijke magistraat en veel andere overheidspersonen, werden processiesgewijze naar hun nieuwe woonstede gebracht door den Franciscaan Gilbertus Nicolai — ook nog bekend als pater Gabriël Maria — die den regel van de Annuntiaten had opgesteld. Luidens een notarieel stuk van 1 Februari 1518, in 't Latijn opgemaakt, bestond de kloostergemeente toentertijd uit negen en dertig leden: « devote religieuse, soror Charitas Malevaude, mater, Maria Sainctere, Johanna Lostelere, Anna Dornel, Stephana Robinette, Gilberta de Lisyre, Martha de la Grange, Petronilla de Cherre, moniales ordinis Beate Marie Annunciate, Catherina Heyndrix, mater, Jacoba Swulfs, Jacoba Hellinx, Maria vander Mersch, Jacoba Praet, Jacomina de Prat, Johanna de Sorus, Elizabeth de Bourgoingne, Margareta Moreels, Cornelia vanden Busch, Magdalena Buscobs, Maria Joosens, Francisca vanden Busch, Josina van Cuke, Anna Barnmakers, Roseana van Doorne, Maria de Nyewe, Clara Reyghers, Maria Eliote, Anna Doble, Perina Aghe, Johanna de Siris,

rood scapulier, dat zij over hun habijt droegen, werden de religieuzen der Annuntiatio te Brugge meestal Roode Zusters geheeten (1). Margaretha bleef in deze stichting immer veel belang stellen. Zij besteedde aanzienlijke sommen geld aan de meubilering, opschikking en verbouwing van het convent (2) en waakte er voor, dat de zusters aan niets gebrek zouden hebben (3). Als bijzon-

Antonina Frans, Magdalena van Hallewin, Clementia Verheye, Ludovica Triseels, Bertermina Hellinx, Jacomina vanden Berghe, Martina Watiers, Giletta Glapion et Maria Gherarts, sorores domus Sancte Elizabeth, tertii ordinis Sancti Francisci ... » Wat onderhavige bijzonderheden aangaat, vgl. : Brugge, stadsarchief, stads-cartularium : *Groenen bouck B*, blz. 317-319, akte van 1 en 2 Februari 1518 betreffende de verplaatsing der Annuntiaten. — Vgl. over het Brugsche Annuntiatenklooster : E. DE QUINSONAS, t. a. p., tom. I, blz. 327-351 ; E. VANDEN BUSOHE, *Fondation par Marguerite d'Autriche, du couvent de l'ordre des Annonciades à Bruges*, in *La Flandre*, tom. XI (1880), blz. 113-118 ; E. REMBRY, *De bekende pastors van Sint-Gillis te Brugge (1311-1896), met aantekeningen over kerk en parochie*, blz. 73-83 (Brugge, 1890-1896). Het hierboven aangewezen stads-cartularium *Groenen bouck B* behelst achteraan, op blz. 313-323 v., verscheidene nagenoeg gelijktijdige kopijen van uiterst belangwekkende akten, die hoofdzakelijk betrekking hebben op de overgaaf van het Sint-Elizabethshuis aan het Brugsche stadsbestuur en de inbezitneming van het Observantenconvent door de Annuntiaten.

(1) « Mère-Ancelle ende religieusen vander Annunciatiën, gheseyt te Rooden Susteren, buiten der Ezelpoorte deser stede... » Zie: Brugge, stadsarchief, *sententiën civiele : katern over de jaren 1547-1548*, blz. 84 v. (akte van 4 Juli 1548). Vgl. ib., *secrete resolutiën van de stadsregeering over de jaren 1544-1545*, blz. 10 : « die vande Roode Susters, buiten der Ezelpoorte... » (1541, Oct. 3) ; *secrete resolutiën van de stadsregeering over de jaren 1569-1575*, blz. 291 v. : « de Roode Susters... » (1572, Aug. 6). Vgl. ook : *Lamentatie van Zegher van Male, behelzende wat datter aenmerkenswoerdig gheschiet is ten tyde van de geuserie ende beeldstormerie binnen ende omtrent de stadt van Brugge* (uitgegeven door C. CARTON), blz. 16 (Gent, 1859, *Maetschappy der Vlaemsché bibliophilen*, 3e serie, nr. 3).

(2) Vgl. *Inventaire sommaire des archives départementales du Nord. Archives civiles. — Série B*, tom. IV (door DEHAISNENS ; Rijsel, 1881), blz. 355 (1e kolom), 357 (1e kolom), 369 (2e kolom), 378 (1e kolom). Vgl. ook M. BRUCHET, t. a. p., blz. 76 noot 3 ; blz. 287 nr. 136.

(3) Vgl. DE LASERNA SANTANDER, *Mémoire historique sur la bibliothèque de Bourgogne, présentement bibliothèque publique de Bruxelles*, blz. 136-137 (Brussel, 1809). Vgl. insgelijks : E. DE QUINSONAS, t. a. p., tom. III, blz. 388, 408 ; *Inventaire sommaire des archives départemen-*

der blijk van genegenheid zond zij het klooster daarenboven een mooi schilderstuk ten geschenke, dat vervaardigd was door haar gewonen schilder, Bernard van Orley (1). Wat nog meer is, zij dacht er aan haar leven te eindigen te midden van de haar zoo duurzame kloostergemeente, zoo niet als ordeszuster dan toch als particuliere (2). Toen zij ten slotte bewust was, dat zij spoedig sterven zou, beval zij uitdrukkelijk dat haar lijk aan de Annuntiaten te Brugge in bewaring zou gegeven worden, totdat haar graf te Brou in gereedheid zou zijn gebracht (3).

Sedert het afsterven der landvoogdes verliepen verscheidene weken, vooraleer tot haar eigenlijke begrafene

tales du Nord. Archives civiles. — Série B, tom. V, blz. 1 (1e kolom); L. GILLIODTS, Cartulaire de l'ancien consulat d'Espagne à Bruges, tom. I, blz. 286.

(1) A. HRNNE, t. a. p., blz. 393 noot 6. — Nog kort voor haar overlijden liet de landvoogdes aan de Moeder Ancilla of Moeder-Overste van het Brugsche Annuntiatenconvent ook wijn aanbieden, zooals 't blijkt uit de rekening van haar executeurs-testamentairs: "A Estienne Lullier, jadis varlet de chambre de feue madicte dame, la somme de dix-sept livres dix solz, dudit pris de quarante gros, que à l'ordonnance desdits seigneurs exécuteurs luy a esté paiée pour son remboursement de semblable somme qu'il a furnie et desbournée du vivant de madicte feue dame et par son ordonnance pour l'achat d'ung ponçon de vin rouge, duquel elle feyt don à la mère-ancelle du cloistre de l'Annunciade lez Bruges; pour ce par ordonnance et quittance cy rendue la dite somme de 17 l. 10 s." Brussel, algemeen rijksarchief, fonds van de rekenkamers, nr. 1832, blz. 202.

(2) DE LASERNA SANTANDER, t. a. p., blz. 135-138. In twee kronieken van de Brugsche Annuntiaten wordt medegedeeld, dat de landvoogdes tot dat doel een voor haar bestemde woning had laten maken bij de kloosterkerk. Zie: E. DE QUINSONAS, t. a. p., tom. I, blz. 346-347; E. VANDEN BUSSCHE, t. a. p., blz. 117. Op den bouw van dit huis hebben misschien betrekking de volgende bescheiden: deze gepubliceerd bij E. DE QUINSONAS, t. a. p., tom. I, blz. 352-361 en L. GILLIODTS, *Mémoriaux de Bruges*, tom. I, blz. 220-221 (Brugge, 1913, uitgave van ons Genootschap), alsmede diegene waarvan gewaagd wordt bij GACHARD, *Inventaire des archives des chambres des comptes*, tom. II (Brussel, 1845), blz. 5, onder nr. 1831, en in *Inventaire sommaire des archives départementales du Nord. Archives civiles. — Série B, tom. IV, blz. 370 (2e kolom), tom. V, blz. 2 (1e kolom).*

(3) M. BRUCHET, t. a. p., blz. 183 noot 4.

nisplechtigheden werd overgegaan. Omstreeks half Januari 1532 grepen vooreerst te Mechelen, in tegenwoordigheid van de hoogste overheidspersonen van het land, indrukwekkende lijkdiensten plaats in de parochiekerk van de HH. Petrus en Paulus, alwaar de ingewanden der aartshertogin werden bijgezet (1). Daarna werden Margaretha's lijk en hart, begeleid door den jongen prins Jan van Denemarken (2), achterneef van de overledene, aartsbisschop Carondelet, hoofd van den Geheimen Raad, alsmede veel andere hooge autoriteiten, naar Brugge gevoerd, waar de lijkstoet op Vrijdag 20 Januari aankwam.

Het hart der gouvernante zou niet regelrecht naar het Brugsche Annuntiatenklooster worden gedragen, maar vooraf een zekeren tijd in de collegiaal van Onze-lieve-Vrouw, in den grafkelder van Maria van Bourgondië, worden geplaatst; ook haar lijk zou voor eenige uren in hetzelfde kerkgebouw worden overgebracht. In dien machtig grooten tempel zouden de officieele uitvaartdiensten plaats grijpen, waarbij de kerkelijke en burgerlijke overheden van Brugge allen gezamenlijk zouden aanwezig zijn.

Geruimen tijd was men te Brugge druk in de weer geweest met de toebereidselen tot de vorstelijke lijk-

(1) Daar bovengemeld kerkgebouw begon te vervallen, werden de parochianen in 1777 door het landsbestuur in 't bezit gesteld van de ledigstaande Jezuitenkerk, alwaar de ingewanden van Margaretha van Oostenrijk op 28 October van het volgende jaar werden overgebracht. Vgl. GACHARD, *Variétés historiques* (n° XV): *La translation des entrailles de Marguerite d'Autriche en 1778*, in *Bulletin de l'Académie royale des sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique*, 2e serie, tom. XI (1861), blz. 228. Vgl. ook: M. BRUCHET, t. a. p., blz. 183 noot 7; A. C. DE SCHREVEL, *Marguerite d'Autriche et le couvent des Annonciades à Bruges*, in *Annales de la Société d'Emulation de Bruges*, tom. LXVII (1924), blz. 112-114.

(2) Zoon van Christiaan II, koning van Denemarken, en van Isabella van Oostenrijk, zuster van Keizer Karel, was hij toentertijd bij aartshertogin Margaretha opgevoed geworden. Vgl. A. HENNE, t. a. p., blz. 332-333.

plechtigheden. De algemeene regeling daarvan was van hoogerhand toevertrouwd geworden aan Louis de Marke, een dignitaris van het hof der overleden prinses. Bovendien was de wapenkoning Jean des Prelz, anders gezegd Salins, opzettelijk uit Brussel hierheen gekomen om toezicht uit te oefenen over de naleving der heraldieke voorschriften. Verscheidene dagen lang hadden talrijke arbeiders flink doorgewerkt om de kerk der Annuntiaten voor de begrafenisplechtigheid behoorlijk in te richten (1). Inzonderheid was veel zorg besteed geworden aan het gereedmaken van de grafstede, waarin het lijk der gouvernante voorloopig zou worden nedergezet; naar oud gebruik was het graf van binnen met godsdienstige en heraldieke voorstellingen beschilderd geworden. Op 7 Januari 1531 was de hoveling Louis de Marke met de kanunniken der Lievrouwenkerk in overleg getreden aangaande de aldaar te houden lijkdiensten. Daarna had het stadsbestuur een schrijven van den Geheimen Raad ontvangen, dat aanleiding gaf tot een zonderling incident van liturgischen aard. Luidens bovengenoemde instructies moesten de Brugsche geestelijken, met koorkappen bekleed, relieken in den lijkstoet omdragen. Toen de afgevaardigden van de magistraat, op Donderdag 19 Januari, dit bevel ter kennis brachten van de kanunniken van Sint-Donaas, weigerden deze beslist daarop in te gaan. Zij lieten opmerken, dat bij menschengheugenis nooit reliekschrijven in een rouwstoet waren rondgevoerd geworden en dat door dergelijke handelwijze overvloedige stof zou gegeven worden aan de Lutheranen en andere onrechtzinnigen om tegen de overblijfselen der heiligen uit te vallen. Ten andere wat de koorkappen betrof, verklaarden de kapittelheeren, dat zij geen

(1) Zie: Brussel, algemeen rijksarchief, fonds van de rekenkamers, nr. 1832, *rekening van de executeurs-testamentairs van Margaretha van Oostenrijk*, blz. 165 v.-173, 170-181 v.

kostbare, maar veeleer zwarte gewaden behoorden te dragen, als om daardoor hun droefheid te doen blijken over het afsterven van de aartshertogin, door wier toedoen de vrede in deze gewesten was teruggekeerd (1). De stadsafgevaardigden betuigden op staanden voet hun instemming met de opvatting van het kapittel nopens de relieken, hoewel zij beweerden dat deze zienswijze in strijd was met de keizerlijke opdracht. Verder had de stedelijke overheid gezorgd, dat de bestrating in den omtrek van het Prinsenhof (2), alsmede van het Annuntiatenklooster, niets te wenschen overliet en had zij de bevolking gelast straten en greppen zindelijk te houden.

In den namiddag dus van Vrijdag 20 Januari wachten de geheele Brugsche geestelijkheid, de stedelijke magistraat met haar talrijk personeel, de leden van de Brugsche corporatiebesturen alsook de heeren van de wet van 't Brugsche Vrije het stoffelijk overschot der landvoogdes op bij de Kruispoort. Vandaar vertrok de lijkstaatsie langs de Langestraat, de Hoogstraat, de Plaats Malberg, de Philipstokstraat, de Markt en de Steenstraat naar de grootsche Lieve-vrouwenkerk. In dien optocht liet het stadsbestuur vijftig, het regeeringscollege van 't Vrije zes en dertig brandende toortsen omdragen. Daar de stedelijke overheid verordend had, dat er dien Vrijdag namiddag niet mocht gewerkt worden, lijdt het geen twijfel of een imponeerende volksmassa zal de rouwstaatsie bewonderd hebben.

(1) Blijkbaar bedoelden de kanunniken van Sint-Donaas hiermede het groot aandeel, dat de landvoogdes gehad had in het sluiten van den vrede van Kamerijk tusschen Karel V en Frans I, op 31 Juli 1529. Deze vrede, ook Damesvrede geheeten, werd vooral tot stand gebracht door twee vrouwen: Margaretha van Oostenrijk, hierboven genoemd, en Louise van Savoye, koningin-moeder van Frankrijk.

(2) In deze oude vorstelijke residentie zouden waarschijnlijk de hooge autoriteiten, die het lijk der landvoogdes van Mechelen naar Brugge moesten vergezellen, hun intrek nemen.

Nadat men in Onze-lieve-Vrouw op luisterrijke wijze de doodenvigilie had gezongen, werd aldaar, 's avonds tusschen acht en negen uur, het hart van aartshertogin Margaretha, in een urn ingesloten, voorloopig in de grafstede van Maria van Bourgondië, nevens het hart van haar broeder, Philips den Schoone, bijgezet. 's Zaterdags 21 Januari, tegen het middaguur, had een solemneele uitvaartmis plaats, waarbij drie bisschoppen onderscheidenlijk als celebrant, diaken en subdiaken fungeerden. De mis werd veelstemmig gezongen door de hofkapel der overledene. Onmiddelijk daarna werd het lijk der gouvernante in plechtigen stoet overgebracht naar het Annuntiatenklooster bij de Ezelpoort, langs de Mariastraat, de Steenstraat, de Markt en de Sint-Jacobsstraat. Op den doortocht waren alle winkels gesloten tot teeken van rouw. Denzelfden dag nog en den daaropvolgenden Zondag werden in de kerk der Annuntiaten nieuwe uitvaartdiensten gehouden; de uitvoering der gewijde gezangen was toevertrouwd aan Margaretha's hofkapel, voor deze gelegenheid versterkt door het zangkoor van Sint-Donaas. Het bedehuis der Roode Zusters was rijkelijk met zwart behangen en baadde letterlijk in een wondere zee van licht. Om de luchtversersching te vergemakkelijken waren openingen aangebracht geworden in de koorvensters (1).

Ruim een jaar rustte het stoffelijk overschot van aartshertogin Margaretha van Oostenrijk vóór het hoogaltaar in het heiligdom der Annuntiaten. Intusschen werden kerk en tomben te Brou voltooid en naderde de tijd waarop lijk en hart der gouvernante hun definitieve

(1) "... A Pieter vande Dycken, voirier, demeurant audit Bruges, pour avoir osté et remis aucunes rondes hors des fenestres ou chief des voyrières ou cueur en l'église dudit cloistre, au jour de l'obsèque, pour avoir l'air pendant que l'on faisoit les services, et avoir réparer icelles voirières en aucuns lieux cassées à l'occasion que dessus, 4 l. » Brussel, algemeen rijksarchief, fonds van de rekenkamers, nr. 1882, blz. 181.

begraafplaats zouden innemen. Vooreerst geschiedde de bijzetting van het hart. Claude de Boisset, aartsdiaken van Atrecht en raadsheer van Karel V, en Hugues de Bulleux, heer van Franqueville en hofmeester van de algemeen landvoogdes, Maria van Hongarije, werden met de overbrenging gelast. Op Woensdag 7 Februari 1532, 's morgens om 9 uur, verschenen deze waardigheidsbekleeders voor het kapittel van Onze-lieve-Vrouw, om het hart van aartshertogin Margaretha in ontvangst te nemen. Ter zelfder tijd overhandigden zij aan de kanunniken de noodige geldsom voor de stichting van een jaargetijde tot zielerust der overleden prinses : aldus zou de nagedachtenis van Margaretha in de Lieve-vrouwenkerk vereeuwigd blijven, samen met die harer moeder, Maria van Bourgondië (1). Kort tevoren was het graf van de landvoogdes in de kerk der Annuntiaten geopend geworden. Het lijk werd andermaal met balsem bewerkt en in een dubbele kist gelegd. Een paar maanden nadien volgde de overvoering naar de kerk van Brou (2), alwaar in de eerste helft van de maand Juni de begrafenisplechtigheden geschieden.

(1) Volgens het boek der jaargetijden van de Onze-Vrouwekerk werd de jaarlijksche zielmis voor aartshertogin Margaretha gecelebreerd op 19 Februari, daags voor Sint-Eleutheriusdag. Vgl. J. GAILLIARD, *Inscriptions funéraires et monumentales de la Flandre Occidentale*, tom. I (arrondissement de Bruges), 2me partie (Bruges, église de Notre-Dame), blz. 443 (Brugge, 1866).

(2) Twee kronieken van het Brugsche Annuntiatenklooster berichten, dat het stoffelijk overschot van Margaretha van Oostenrijk op 21 April 1532 het convent verliet. Vgl. E. DE QUINSONAS, t. a. p., tom. I, blz. 347; E. VANDEN BUSSCHE, t. a. p., blz. 117. Daarentegen wordt in de rekening van de exécuteurs-testamentaires van de landvoogdes vermeld, dat eerst op 26^{en} van de bovengenoemde maand enkele personen uit Mechelen naar Brugge vertrokken, om het lijk te halen : " ... le 26e d'avril 32, le quel jour ledit Estocart [jadis fructier de feue madame] partist de Malines, avec ledit Lullier et Barthele, charretier, avec son chariot, pour aller charger le corps d'icelle feue dame, estant à Bruges en son cloistre de l'Annunciade..." Brussel, algemeen rijksarchief, fonds van de rekenkamers, nr. 1832, blz. 295 r.-v.

In de kloosterkerk der Roode Zusters te Brugge stichtte Keizer Karel in het midden der 16e eeuw een grafmonument tot aandenken zijner moei(1); doch reeds kort daarna moest dit gedenkstuk worden afgebroken. Immers, in den aanvang van 't benarde jaar 1578 liet de Brugsche magistraat het Annuntiatenconvent, dat dicht bij de stadsvest gelegen was, sloopen, opdat het tot steunpunt niet zou dienen voor vijandelijke krijgsverrichtingen (2). Daarop gingen de Annuntiaten zich binnen de stadswallen vestigen, in de straat die naderhand naar hen genoemd werd. In 1714 richtten zij een grafteeken voor hun stichteres op, grootendeels met de geredde overblijfsels van het oorspronkelijke (3). Dit gedenkstuk bleef evenwel niet lang bestaan, want omstreeks het midden van Juli 1784 werden de religieuzen uit hun klooster gedreven, ten gevolge van de onbillijke wetgeving van keizer Jozef II op 't stuk van de contemplatieve orden (4). Op 27 December van hetzelfde jaar werd Margaretha's hart, op verzoek van zijne Doorluchtige Hoogwaardigheid Felix Brenart, bisschop van Brugge, en met toestemming van de landsregeering,

(1) *Inventaire sommaire des archives départementales du Nord. Archives civiles. — Série B, tom. V, blz. 176-177 (1e kolom).*

(2) A. C. DE SCHREVEL, *Rectifications historiques (1): Précautions prises par le magistrat de Bruges à la fin de 1577 et au commencement de 1578 pour défendre la cité*, in *Annales de la Société d'Emulation de Bruges*, tom. LXVII (1923), blz. 219-220.

(3) A. C. DE SCHREVEL, *Marguerite d'Autriche et le couvent des Annonciades à Bruges*, t. a. p., blz. 115-116. — Een afbeelding van dit monument wordt aangetroffen in het grafschriftenboek, aangelegd door Petrus de Molo, kanunnik van Sint-Donaas († 1810, April 19); zie : Brugge, stadsbibliotheek, hs. 595, tom. I, blz. 515.

(4) Vgl. A. C. DE SCHREVEL, *Marguerite d'Autriche...*, t. a. p., blz. 119. — Uit het ontruimde Annuntiatenklooster liet de bisschop van Brugge, Brenart, naderhand de voornaamste deelen van het praalgraf van Margaretha van Oostenrijk naar zijn buitengoed te St.-Kruis overbrengen. Met deze stukken richtte hij in den hof aldaar een nieuw monument op, dat echter gedurende de Fransche omwenteling werd omvergehaald. Zie : Brugge, stadsbibliotheek, hs. 595, tom. I, blz. 516-517.

onder het hoogaltaar van Sint-Donaaskerk bijgezet, in den grafkelder der Brugsche bisschoppen (1). Doch ook deze nieuwe rustplaats zou niet lang in eere gehouden worden, want eenige jaren later werd de Sint-Donaas, tijdens de Fransche omwenteling, vernield (2).

Met betrekking tot het verloop der lijkplechtigheden van Margaretha van Oostenrijk te Brugge, alsmede tot de lotswisselingen van haar stoffelijk overschot aldaar in bewaring gegeven, wordt bij verschillende geschiedschrijvers menige onnauwkeurigheid aangetroffen. Duidanige vergissingen zullen door middel van de onwraakbare bescheiden hieronder gepubliceerd gemakkelijker kunnen hersteld worden.

R. A. PARMENTIER.
A. SCHOUTEET.

(1) A. C. DE SCHREVEL, *Marguerite d'Autriche...*, t. a. p., blz. 120-124. Het aldaar gepubliceerd proces-verbaal van de bijzetting werd eveneens overgeschreven in het notulenboek van de Brugsche magistraat; zie: Brugge, stadsarchief, *secrete resolutiën van de stadsregering over de jaren 1781-1788*, blz. 147-149. Vgl. bovendien het relaas van een ooggetuige, kanunnik de Molo, in hs. 595 van de Brugsche stadsbibliotheek, tom. II, blz. 85-86.

(2) Dit eerbiedwaardig kerkgebouw werd voor afbraak verkocht op 26 April 1799. Vgl. B. J. GAILLIARD, *Kronyk of tydrekenkundige beschryving der stad Brugge...* (uitgegeven door J. GAILLIARD), blz. 353 (Brugge, 1849); vgl. ook E. REMBRY, *Le culte de Saint Charles Borromée à Bruges. Une contribution à la GLORIA POSTHUMA du Saint*, in *Annales de la Société d'Emulation de Bruges*, tom. XLIX (1899), blz. 199 noot 4. Als men een gelijktijdige Brugsche kroniek gelooven mag, werd op 25 October van hetzelfde jaar aan het afbreken begonnen. Zie: Brugge, stadsarchief, *kroniek van Jozef van Walleghem over de jaren 1799-1801*, blz. 136.

BIJLAGEN.

I.

Uitvaartdiensten voor de zielerust van de land-
voogdes Margaretha van Oostenrijk.

Officieele uitvaart in Sint-Donaaskerk.

1530, December 18-19.

Besluiten van het kapittel van Sint-Donaas nopens
de uitvaart.

1530, December 12. — Lune, 12 Decembris, domino doctore Fevyn presidente...

Ad supplicationem oppidanorum (1) per dies Sabbati, Domini et Lune quolibet die ter pulsabitur, Dominica autem post vespervas vigilie et Lune exequie celebrabuntur pro domina Margareta, gubernatrice illustrissima nuper defuncta.

Brugge, bisschoppelijk archief, *kapittelakten van Sint-Donaas over de jaren 1522-1539*, blz. 168, nr. 1, kanteekening: Margareta defuncta.

1530, December 15. — Jovis, 15 Decembris, domino Springhere partim, partim decano presidente.

Exposuit dominus decanus (2) quomodo ex decoro et congruo incumbat decano celebrare exequias principum patrie, relinquens tamen id discretioni dominorum. Domini vero propter paucitatem presentium distulerunt respondere ad primam.

Ib., t. a. p., blz. 168, nr. 2, kanteekening: Exequie principum per quem debeant fieri.

1530, December 19. — Lune, 19 Decembris, partim Fevyn, partim decano presidente.

(1) Daarmede worden de afgevaardigden van de Brugsche magistraat bedoeld.

(2) De toenmalige deken van het kapittel van Sint-Donaas was Marcus Lauwerijn. Vgl. *Compendium chronologicum episcoporum Brugensium, necnon praepositorum, decanorum et canonicorum etc. ecclesiae cathedralis S. Donatiani Brugensis*, blz. 85-86 (Brugge, 1731).

Rogarunt domini dominum decanum quatenus missam exequiarum Illustrissime celebrare dignetur, salvo tamen jure hebdomadariorum et oblationum.

Ib., t. a. p., blz. 168, nr. 4, kanteekening: Rogatur decanus.

Onkosten van het stadsbestuur naar aanleiding van de bovengemelde uitvaart.

Betaelt vanden costen vander uitvaart ghedaen over mer vrouwe de eerdshertooghinne van Oistrycke, douagiere van Savoye, regente ende gouvernante, te wetene:

van C twintich provenen om Gode ghedeelt, 5 l. 18 s. 4 d. gr.;

die van Sinte-Donaes over twas vanden grooten luminaris, 5 l. gr.;

Jan de Smet, van 24 toortsen, 2 l. 18 s.;

den clocluders voor de moyte ende aerbeyt van ludene, 18 s. gr.;

vanden lakenen daer de choor mede behanghen was, 28 s. gr.;

van neghen douzynen wapenen onder groot ende cleene, 3 l. 10 s. grooten;

den schadebeletters, garsoenen, costers, roedraghers, aerbeyders ende andre in diverssche manieren, 22 s. 4 d. grooten;

als blyct by eenen billette inhoudende ordonnantie ende quictantie, 22 l. 14 s. 8 d.

Brugge, stadsarchief, *stadsrekening over de jaren 1530-1531*, blz. 113, nr. 5, rubriek: Uitgheven van ghemeene saken.

Uitvaart in de Onze-lieve-vrouwenkerk. 1530, December 20-21.

Regelingen door de geestelijken van Onze-lieve-Vrouw getroffen ten aanzien van de uitvaart.

Die Mercurii, 13 (1) mensis Decembris, domini de capitulo receptis ex Camera Flandrie litteris super celebrandis exequiis pro anima ducisse Margarite, domine Regentis etc., convocata et congregata communitate chori in sacristia, fuit

(1) Men leze: 14. Deze emendatie werd gedaan in overeenstemming met de datums, geplaatst aan 't hoofd van de hierboven medegedeelde kapittelbesluiten van Sint-Donaas.

ordinatum per dictam communitatem quod fierent exequie predictae cum pulsu trium dierum, quorum primus erit dies Lune proxime sequens, et secunda die fient vigilie cum tribus lectionibus et laudibus, et tertia die commendationes cum missa et sequentia; in quibus distribuentur 30 solidi gr., quos receptor communitatis ab extraordinario exponet. Inde celebranti 12 gr., ministris, cantori et cantori 16 gr., custodi 12 gr., virgifero 12 gr., tabulario, clericis, pueris 12 gr., pueris ad sepulcrum tedas tenentibus 10 gr., pro cera 4 gr., campisonis 6 gr., distributive cereorum choro 19 s. 8 d. gr., item ad laudes vigiliarum 3 s. 4 d. gr.

Et fuerunt hujusmodi exequie honorifice celebrate, presentibus toto collegio scabinali et tota natione Hispanorum hujus civitatis Brugensis.

In quibus exequiis missam celebravit reverendus dominus Johannes de Witte, episcopus Cubensis, propria persona, et per musicos discantatum; quibus musicis domini civitatis presentari fecerunt sex kannas vini, et domini de capitulo presentarunt dicto reverendo domino episcopo quatuor kannas vini.

Quod cum fuisset die Veneris proxime sequente per dominum vicarium communitati expositum, conclusum fuit per ipsam communitatem quod receptor communitatis ab extraordinario solveret dictas quatuor kannas vini, portantes summam quinque solidorum gr. (1)

Brugge, parochiaal archief der Onze-lieve-vrouwenkerk, *kapittelakten van Onze-lieve-Vrouw over de jaren 1529-1554*, blz. 24 r.v., volgnummer der akte: 1499.

II.

Overbrenging van het stoffelijk overschot van Margaretha van Oostenrijk.

1531, Januari 20-21.

Stedelijke verordeningen naar aanleiding van de overbrenging en de bijzetting van het lijk der landvoogdes.

1531, Januari 19. — Actum ter clocke 19 in Lauwe 1530, presentibus: Cabootere, Bambeke, scepenen.

(1) Onderhavig relaas werd reeds ten deele gepubliceerd door A. C. DE SCHREVEL, in *Histoire du séminaire de Bruges*, tom. I (eerste deel), blz. 256, noot 1.

Men gheeft ulieden te kennene etc., hoe utediën dat mynheeren vander wet warachteghe tydynghe hebben dat doode lichame van wylen zalegher ghedachten mevrauwe de eerdshertoghinne van Oostrycke, hertoghinne ende gravinne van Bourgoingnen, duagiereghe van Savoye, binnen haren levende regente ende gouvernante vanden landen vanden [sic] Keyserlicke Majesteyt van herwaertsovere, moorghen naer de noene binnen deser stede ghebrocht zal worden, zo eist dat by myne voors. heeren vander wet ghesloten ende overeenghedreghen [es] tvoors. lichame te ghemoete te gane tot der Cruuspoorte ende inne te halene met devote ende solemnele processie ende den staet vander stede;

uten welcken men scerpelic ghebiet ende beveilt dat elc wie hy zy moorghen naer de noene viere ende mesdach houdde; voort, dat alle de hooftmannen, dekenen ende eeden van allen ambochten ende neerynghen van deser stede elc in zwarten abyte hemlieden vynden inden Burch moorghen corts naer de noene omme mede te gane inde voors. processie vander Burch tot der Cruuspoorte ende vandaer wederkeeren metten voors. dooden lichame ghebrocht zal worden (1); voort, dat elc wie hy zy de straten ende grippe, also wel daer de voors. processie lyden zal als alomme elders binnen deser stede, scoone maken ende scoone houdden, tot dat tvoors. doode lichame begraven, dexequien ghedaen ende den staet gheheel ende al vertrocken wort.

Brugge, stadsarchief, *hallegeboden over de jaren 1530-1542*, blz. 15 v.

1531, Januari 21. — Actum ter clocke 21 in Lauwe 1530, present: Boodt, Walle, scepenen.

Men gheeft ulieden te kennene etc., hoe utediën dat ghesloten ende overeenghedreghen es hedent naer de noene doode lichame van onse harde gheduchte vrouwe, mevrauwe de regente ende gouvernante, te begravenne binnen den cloostre vanden Annunciaten buten der Ezelpoorte van deser stede, so eist dat mynheeren vander wer gheordonneirt hebben tzelve doode lichame te doen gheleedene met solemnele ende devote processie;

uten welcken men scerpelicke ghebiet ende beveilt alle den dekenen ende eeden vanden ambochten ende neerynghen van deser stede elc in zwarten abyte hemlieden te vyndene by myne heeren vander wet inden Burch vóór den 11 hueren, omme also ghesaemder handt te porrene ende gane naer Onser-Vrauwekercke ende vandaer voort metten voors. dooden

(1) Hier is de kopiist schromelijk in de war geraakt.

lichame in goeder ordonnancie duer Sinte-Maryestrate, ande westzyde vanden Westvleeschuuse, duer de Steenstrate, ande westzyde vander Grooter Marct, duer Sint-Jacopstrate, duer de Ezelstrate ende also voort tot binnen den voors. cloostre, aldaer men solempnele ende devoten dienst doen zal;

voort, dat alle deghonne die wonen inde straten, daer tvoors. lyc ende processie lyden zullen, huerliedder wynckelen ghesloten houden ende de straten voor huerliedder duere doen schoone maken ende houden vanden 12 hueren voorts, tot dat de voors. processie metten rauwe ende gheheelen state ghepasseirt ende al ghedaen zyn zal (1).

Ib., t. a. p., blz. 16.

Besluit van het kapittel van Sint-Donaas betreffende de wijze van deelneming aan de rouwstaatsie. — Kort bericht over de lijkplechtigheden.

Feria quinta novissima oppidani comparuerunt exponentes se litteras e senatu Cesaree Majestatis recepisse, per quas significabatur quod cadaver illustrissime gubernatricis Margarete, nuper in Mechlinia defuncte, cras in hoc oppidum adferetur, in templo Beate Virginis juxta sepulchrum Marie sue matris pernoctaturum, postridie ad vestales extra portam asinorum cum decantatione vigiliarum etc. inhumandum, declarantes ob id sibi a Cesarea Majestate jussum ut cadaveri huc venturo occurreretur ab eis cum solemnibus, a clero autem cum cappis et sanctorum reliquiis. Super quibus deliberantes domini consenserunt occurrere eidem in cappis juxta aeris temperiem, verum quia res omnibus seculis erat inaudita cadaveri occurrere cum sanctorum reliquiis domini nullo pacto consentire voluerunt, dicentes se (si id facerent) prestituros Lutheranis et aliorum hereticorum assectis ubi fomite in sanctorum reliquiis murmurandi, subjungentes etiam dicti domini de capitulo non debere occurri in cappis preciosis sed potius atris, quasi lugeremus eam et vivis ademptam per quam pax renata est in hiis regionibus.

Quibus auditis, oppidani utroque pede in sententiam dominorum venerunt, tametsi id a Cesare jussum predicarent. Tandem tamen cum cappis, relectis tamen domi preciosioribus, ad portam Sancte Crucis processionaliter ab omni clero fuit

(1) Een samenvatting van deze verordening, alsmede van de voorgaande, vindt men bij O. DELEPIERRE, *Mœurs et usages du XVIe siècle*, in *Annales de la Société d'Emulation de Bruges*, tom. IV (1842), blz. 253.

occursum. Et cadaver illinc recta via regia ante *Casselberch* (1), *Blanckeberghe* (2), *Avinionem* (3), usque ad conflages vulgo *ten Houcke* (4) est adportatum, illinc versus vicum lapideum et inde versus templum Beate Virginis conductum. Postridie autem, sub meridiem, a templo Beate Marie versus vestales extra portam asinorum fuit translatum, toto clero portam ejus cenobii intrante, ubi singulis canonicis dabantur quinque stuferi, capellanis et clericis duo; egrediebantur vero per portam lateralem versus occidentem. At ex requisitione magnatum aulicorum musici ecclesie nostre cum musicis Illustrissime ibidem remanserunt, eo die vigiliis et postero exequias cantaturi.

Brugge, bisschoppelijk archief, *kapittelakten van Sint-Donaas over de jaren 1522-1539*, blz. 169 r.v., kanteekening: Cadaver Margarete, archiducisse, gubernatrix illustrissime.

Onderhandelingen tusschen Lodewijk de Marke en het kapittel van Onze-lieve-Vrouw aangaande de lijkplechtigheden. — Relas van de rouwstaatsie en de lijkdiensden.

Die septima mensis Januarii anno 1531 comparuit coram dominis in sacristia capitulum facientibus spectabilis vir Ludovicus de Marke, habens et presentans dominis litteras credencie Cesaree Majestatis tenoris subsequentis:

« De par l'Empereur en son privé conseil. Vénérables, très-chiers et bienaméz. Nous avons donné charge à Loys de Marke, escuier pannetier de feue madame ma bonne tante (à cui Dieu face mercy) vous dire aucunes choses de nostre part touchant le service que entendons fere faire en vostre

(1) Huis aan den zuidkant van de Hoogstraat gelegen, thans de Technische Dienst der stad. Vgl. L. GILLIODTS, *Les registres des « Zestendeelen » ou le cadastre de la ville de Bruges de l'année 1580*, in *Annales de la Société d'Emulation de Bruges*, tom. XLIII (1894), blz. 99.

(2) Huis aan den westkant van de Plaats Malberg. Vgl. L. GILLIODTS, *Les registres des « Zestendeelen »*, blz. 98.

(3) Huis aan den noordkant van de Philipstokstraat, tusschen de Wapenmakersstraat en de Kaarsstraat. Vgl. L. GILLIODTS, t. a. p., blz. 45.

(4) Hiermede wordt wellicht de noordwestelijke hoek van de Markt bedoeld. Opmerking verdient inderdaad, dat de nabijgelegen Eiermarkt in oude bescheiden veelal *ten Eyerhoucke* wordt genaamd. Vgl. L. GILLIODTS, t. a. p., blz. 254-255. Vgl. ook L. GILLIODTS, *Inventaire des archives de la ville de Bruges — Table analytique* (door E. GAILLIARD; Brugge, 1883-1885), blz. 385.

esglise pour le saluut de son âme. Si vous requirons le croire pour ceste fois et vous si bien y emploier que ayons cause nous en louer et vous scavoir bon grey et vous nous feres service. A tant vénérables, trèschiers et bienaméz, Nostre Seigneur soit garde de vous. De Malines, ce 27e de décembre 1530. »

Sic subscriptum: « Loetens. » *In dorso autem litterarum sic:* « A vénérables noz trèschiers et bienaméz les prévost, doyen, chanoynes et chapistre de Nostre-Dame à Bruges. »

Insequendo igitur dictas litteras tractabat idem Ludovicus cum dominis de sepultura et exequiis domine ducise [sic] Margarite, avisantes prefati domini eundem Ludovicum quod omnia que apportantur in choro cum fune [sic], tam in cera, tedis, quam in panno et aliis omnibus consimilibus, spectant ad prefatos dominos, nisi ab eis redimantur.

Tandem conclusum fuit inter se quod funus dicte ducisse afferretur processionaliter ad chorum hujus ecclesie et cor ipsius ducisse sepeliretur in sepultura ducisse Marie et fierent sollemnes exequie et finitis exequiis reliquum [sic] funus deferetur eciam processionaliter ad monasterium Rubearum Sororum juxta portam azinorum.

Insequendo igitur conclusionem predictam, die Veneris, 20^a hujus mensis, post meridiem allatum fuit dictum funus processionaliter cum toto clero Brugensi et multum honorifice ad chorum hujus ecclesie, fueruntque ibidem celebrate exequie cum magna pompa, et vesperi inter octavam et nonam erat sepultum cor ipsius ducisse et positum in vasculo juxta vasiculum cordis regis Philippi, fratris sui, sub tumba sepulture ducise [sic] Marie, matris sue. Et altera die fuerunt celebrate exequie cum magna sollemnitate, in quibus erant tres episcopi officiantes: sacerdos celebrans, diaconus et subdiaconus, et musici capelle ipsius ducisse discantabant missam.

Quibus exequiis sic celebratis, delatum est reliquum funus ad dictum monasterium Rubearum Sororum processionaliter et cum magna caterva populi civitatis.

Domini autem retinuerunt sibi omnes candelas, que erant valde magne; sed tede fuerunt furtim sublatae, unde dominus aelmosinarius ducisse (1) multum male contentabatur,

(1) De bedoelde aalmoezenier was Anton de Montcut, commendataire abt van Sint-Vincentius te Besançon. Vgl. E. DE QUINSONAS, *Matériaux pour servir à l'histoire de Marguerite d'Autriche, duchesse de Savoie, régente des Pays-Bas*, tom. III, blz. 389, 398, 409; M. BRUCHET, t. a. p., blz. 65, 243, 249, 425.

promittens dominis se pro posse procuraturum ut de omnibus et singulis redderentur domini contenti.

A. Moenis subscripsit.

Brugge, parochiaal archief der Onze-lieve-vrouwenkerk, *kapittelakten van Onze-lieve-Vrouw over de jaren 1529-1554*, blz. 24v.-25, volgnummer der akte: 1500.

Uitgaven van het stadsbestuur naar aanleiding van de overbrenging van het lijk der landvoogdes.

d'Heeren Jacob Lootin, tesorier, ende meestre Adolf van Pamele, pensionnairis deser stede, 30 s. gr., van dat zy by laste vanden college reysden by mynen heere den grave van Gavere, gouverneur etc. (1), wesende te Ghendt, omme met hem te spreken nopende den ontfanghe vanden dooden licha-me van mer ghenadigher vrouwe wylen regente etc. bin-nen deser stede, daerinne zy vachierden drie daghen, te 5 s. gr. sdaechs, comt: 30 s.

Den 16^{en} dach vander voorn. maent [van Laumaent] was Colyn Watinel, messagier, ghesonden metten voorn. ghede-puteirden te Ghendt ende vachierde, mids dat hy by nachte reysen moeste, viere daghen, te 2 s. gr. sdaechs, 8 s.

Brugge, stadsarchief, *stadsrekening over de ja-ren 1530-1531*, blz. 89, nrs. 4, 5, rubriek: Uutghe-ven van rydeghelde.

Den 20^{en} dach vander zelve maent [van Laumaent] was Colyn Watinel voors. ghesonden te Maldeghem om te vernemene wanner tlyck van mer ghenadeghe vrouwe binnen deser stede arriveren zoude, daerinne hy vachierde, mids dat hy over ende weder reysen moeste, 2 daghen, te 2 s. gr. sdaechs, 4 s.

Ten zelve daghe was Willem de Hollandere, messagier, ghesonden te Male om te vernemene deghone die quamen metten voorn. lycke, ende hem was betaelt 2 s.

Ib., t. a. p., blz. 89 v., nrs. 2, 3, rubriek: Uutgheven van rydeghelde.

Denzelve [Jan de Smit, waslichtmakere,] ter causen van vichtich toortsen by hem ghelevert ende ghedreghen vanden

(1) De toenmalige gouverneur van Vlaanderen was Jacob van Luxemburg, graaf van Gavere, heer van Fiennes. Vgl. E. POULLET, *Les gouverneurs de province dans les anciens Pays-Bas catholiques*, in *Bulletin de l'Académie royale des sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique*, 2e serie, tom. XXXV (1873), blz. 893, 912.

stedenweghe metten dooden lichame van mer vrouwe de eerts-hertoghinne van Oistrycke, douagiere van Savoye, regente ende governante etc., als tselve haer lichame binnen deser stede ghebrocht ende begraven was, weghende 236 pont, ten 6 gr. tpont, 5 l. 18 s.

Ib., t. a. p., blz. 101 v., nr. 2, rubriek: Uutgheven van wasse.

Denzelven [deken vanden mueraers] vander calchiede vander Ezelpoorte tot in tcloostre vanden Annunciaten schoone te maeckene jehens tbegraven van mer gheduchter vrouwe, 5 s. gr., ende vander calchiede bachten myns heeren hof oic schoone te maeckene, 3 s. 4 d. gr., comt: 8 s. 4 d.

Ib., t. a. p., blz. 113, nr. 5, rubriek: Uutgheven van ghemeene saken.

Uitgaven van de wet van het Brugsche Vrije bij gelegenheid van de officieele lijkplechtigheden der governante te Brugge (1).

1530, Dec. — 1531, Jan.

1530, December 13. — Betaelt Jan Hellewout, ter cause van dat hy den 13^{en} van Decembre briefven brochte van mynen heeren vanden Rade an mynen heeren vander wet sLands vanden Vryen, nopende den overlydene van hooghe ende moghende vrouwe, mevrouwe de eertshertoghinne van Oostenrycke, douagierreghe van Savoyen, regente ende governante, naer costume: 8 s.

Brugge, rijksarchief, fonds van 't Brugsche Vrije, nr. 270, rekening van 't Vrije over de jaren 1530-1531, blz. 78, nr. 1, rubriek: Betalinghe ghedaen den vremen boden ende messagiers...

1530, December 18-19. — Mynheere van Scardauwe, Hughes van Gramez, Regnault Cortewille, burchmeesters, Noël Caron, meestre Jan van Rye, joncker Jacob de Voocht, Wouter vanden Hecke, Jan de Cherf, meestre Joos Thibault, mer Guydo van Blaesvelt ende mynheere van Lichtervelde, van dat zy tSondaechs, den 18^{en} van Decembre 1530, ghinghen inde rauwe ende hoorden vigelien, ghedaen tSint-Donaes binnen

(1) De korte inhoud van de met een asterisk gemerkte teksten is medegedeeld geworden door F. PRIEM, in *Précis analytique des documents que renferme le dépôt des archives de la Flandre-Occidentale*, tom. VI (1845), blz. 48-50. Overigens hebben wij uit de rekening van 't Vrije alleen die posten geëxcerpeerd, die voor het alhier behandelde onderwerp werkelijk van belang zijn.

Brugghe, over de ziele van wylen zalegher memorien me ghenadeghe vrouwe, me vrouwe d'eershertoghinne van Oostenrycke, regente ende gouvernante, betaelt elcken van eenen daghe, comt: 19 l. 16 s.

* Mynheere van Scardauwe, Regnault Cortewille, burchmeesters, Noël Caron, joncker Jacob de Voocht, Jan de Cherf, mer Guydo van Blaesvelt, meestre Joos Thibault, meestre Jan van Rye, Wouter vanden Hecke ende mynheere van Lichtervelde, van dat zy sMaendaechs den 19^{en} van Decembre ghinghen collegewys inde rauwe ende hoorden de uitvaert ende ghezonghen messe, die men aldaer dede over de ziele van me voorn. ghenadeghe vrouwe, betaelt elcken van eenen dach, comt: 18 l.

Ib., t. a. p., blz. 30 v., nrs. 3, 4, rubriek: Betalinghe van extraordinaire dachvaerden ende vergaderinghe, ghehouden by burchmeesters ende scepenen... binnen der stede van Brugghe...

Jacob Jacobs ende Dieric Ramont, van dat zy, tSondaechs den 18^{en} van Decembre, burchmeesters ende scepenen, aldoo vergadert wesende om te gaene ter uitvaert van mer ghenadeghe vrouwe, dienden, elcken betaelt van eenen daghe: 24 s.

Dieric Ramont, van dat hy sMaendaechs, den 19^{en} van Decembre, burghemeesters ende scepenen diende, vergadert wesende om te game te messe, aldoo ghedaen over de ziele van me voorn. ghenadeghe vrouwe, betaelt van eenen daghe: 12 s.

Ib., t. a. p., blz. 56, nrs. 8, 9, rubriek: Betalinghe van dachvaerden, ghedaen by den presentmeestre ende duerwaerders vanden Lande binnen der stede van Brugghe...

Van vier kannen wyns, ten ghelycken pryse (1), den 19^{en} van Decembre ghepresenteirt den zanghers van Sinte-Donaes, als men de huutvaert dede van me ghenadeghe vrouwe, regente ende gouvernante: 4 l.

Ib., t. a. p., blz. 93, nr. 12, rubriek: Betalinghe ghedaen van wyne ende wasse, van svoorseits Landtsweghe ghepresenteirt...

1531, Januari 19. — Anthuenis Merchier, ter cause van dat hy ten daghe voorn. by laste vanden college ghezonden was ten Tempelhove an Wouter vanden Hecke ende binnen

(1) Namelijk: 10 schellingen parisis de stoop, zooals voluit aangegeven wordt in den eersten post van de maand December.

der stede an meestre Jan van Rye ende andere, dat zylieden hemlieden vinden zouden int sLandshuus tsanderdaechs (1) by den burchmeesters, elc met eenen zwarten abyte, om tjeghens tincommen vanden overledene lichame van wylen mer ghenadeghe vrouwe, me vrouwe de eersthertoghinne van Oostenrycke, etc., regente ende gouvernante, te ghaene metten anderen vanden college, waeromme hy wachierde eenen dach, comt by ordonnancie ende quictancie: 10 s.

Ib., t. a. p., blz. 67, nr. 3, rubriek: Betaelinghe ghedaen den messagiers ende cock vanden Lande van dachvaerden ende voyagen, by hemlieden ghedaen binnen den voorn. Lande...

1531, Januari 20-21. — Joncker Phelips van Ghistele, heere vander Mote, Jan de Gryse, meestre Jan van Rye, Wouter vanden Hecke, Jan de Cherf, van dat zylieden tsVrindaechs den 20^{en} van Lauwe 1530 by laste vanden burchmeesters ghinghen metten voorn. burchmeesters ende andere scepenen vanden saisoene inde rauwe ende processie, om te helpen inhaelene tlyck van wylen salegher memorien van hooghe ende moghende vrouwe, me vrouwe de douagiere van Savoyen, regente ende gouvernante, betaelt elcken van eenen dach, comt: 9 l.

* Jan de Gryse, meestre Jan van Rye ende Jan de Cherf, Hecke, van dat zylieden, tSaterdaechs den 21^{en} van Lauwe, met den voorn. burchmeestre ende scepenen vanden saisoene ghinghen inde processie met den rauwe, omme tvoorn. lyck ende doode lichaeme te helpen convoyerene, van Onser-Vrouwenkercke in Brugghe tot int clooster vander Annunciaten buiten dezelve stede van Brugghe, betaelt elcken van eenen daghe, comt: 7 l. 4 s.

Ib., t. a. p., blz. 31, nrs. 4, 5, rubriek: Betaelinghe van extraordinaire dachvaerden...

Guillame Locquet ende Anthuenis Merchier, van dat zylieden tsVrindaechs ende tSaterdaechs den 20^{en} ende 21^{en} van Lauwe scepenen dienden, aldoe vergadert wesende om te gaene inde rauwe jeghens tlyc ende doode lichaeme van me ghenadeghe vrouwe, de regente ende gouvernante, ende tselve te convoyerene buiten Brugghe, betaelt elcken van twee daghen: 48 s.

Ib., t. a. p., blz. 56 v., nr. 7, rubriek: Betaelinghe van dachvaerden, ghedaen by den presentmeestre ende duerwaerders...

(1) Eigenlijk staat er in 't hs.: tSondaechs, blijkbaar bij verschrijving van den kopiist.

Betaelt Juliaen Herman, kistcloppere, ende anderen, tot den ghetaele van 36 persoonen, die hy by laste vanden burchmeesters ghenomen heift om by hemlieden ghedreghen te werdene elck een toortse, verwapent met sLands wapene, ten daghe als tdoode lichaem van me ghenadeghe vrouwe, me vrouwe de douagiere van Savoyen, regente ende gouvernante, binnen Brugghe ghebrocht wierdt ende ooc tsanderdaechs als ment drouch buuten der stede van Brugghe int clooster vander Annonciaden, ter welcker cause elcken gheordonneirt was te hebbene ende betaelne 12 s. par. ende den voorn. Herman 24 s., comt tsamen by ordonnancie: 22 l. 16 s.

Ib., t. a. p., blz. 125 v., nr. 3, rubriek: Beta-linghe ghedaen van diversche partijen ende extraordinaire kosten...

* Betaelt Jacob Scynckele, waslichtmakere, van dat hy den Lande ghelevert heift 36 toortsen, die men drouch ten daghe alst tdoode lichaeme van hooghe ende moghende vrouwe, mevrouwe de hertoghinne van Oostenrycque, douagiere van Savoyen, regente ende gouvernante, te Brugghe ghebrocht was ende begraven int clooster vander Annonciaden buuten Brugghe, naer tverclaers van eenen billette ende ordonnancie: 45 l.

Ib., t. a. p., blz. 127 v., nr. 4, rubriek: Beta-linghe ghedaen van diversche partijen ende extraordinaire kosten...

1531, Januari 22. — * Hughes van Gramez, burchmeestre, mer Guydo van Blaesvelt, Gheeraert Stragiers, Jan de Cherf, mynheere van Lichtervelde, joncker Jacob de Voocht ende meester Joos Thibault, van dat zylieden tSondaechs, den 22^{en} van Lauwe, ghinghen de reverentie doen den prince ende zone vanden coninck van Dinnemarcke, mynheere den eertsbiscop van Palerme, den grave van Bueren ende andere diverssche heeren, die metten voorn. dooden lichaeme te Brugghe commen waeren, betaelt elcken van eenen daghe, comt: 12 l. 12 s.

Jan de Gryse, Robrecht van Rokeghem ende joncker Joos van Vlaendren, van dat zylieden ten voorn. 22^{en} dach van Lauwe thuswaerts reysden, midts dat zy tSaterdaechs daer te vooren zo langhe bezich waeren int convoyeren vande voorn. lichaeme, dat zy ten zelve daghe niet thus reysen en mochten, midts de cortheyt vanden daeghe, betaelt elcken van eenen daghe, comt: 5 l. 8 s.

Ib., t. a. p., blz. 31 v., nrs. 1, 2, rubriek: Beta-linghe van extraordinaire dachvaerden.

Dieric Ramont ende Gillis Zeghers, van dat zylieden, tSondaechs den 22^{en} van Lauwe, met burchmeesters ende scepenen ghinghen om de reverentie te doene den prince ende zone vanden coninc van Dinnemarcke ende meer andere groote personnagen, betaelt elcken van eenen daghe, comt: 24 s.

Ib., t. a. p., blz. 57, nr. 1, rubriek: Betalinghe van dachvaerden...

Begrafeniskosten voor rekening van de uitvoerders van het testament der gouvernante (1).

A Loys de Marcke, escuier panetier de feue madame (2), la somme de vingt-sept livres, dudit pris de 40 gros monnoie de Flandres chascune livre, que deue luy estoit pour, le 27e jour de décembre anno trente, estre party luy troisesime à cheval de la ville de Malines et par l'ordonnance de messeigneurs lesdits exécuteurs de madite feue dame avoir esté au lieu de Bruges et illec avoir fait faire au cloistre de l'Annunciade, lez ledit Bruges, les préparatives qui ont servir à l'obsèque et à l'entour du corps de madite feue dame, estant inhumé audit cloistre; en quoy faisant, allant, séjournant et revenant audit Malines il a affirmé en sa conscience avoir vacqué et esté occupé jusques au 13e de janvier suyvant, anno 31, stiel de Romme, ledit jour incluz, font ensemble 18 jours entiers, qui au pris de 30 solz par jour à lui tauxez et ordonnez par mesdits seigneurs, oultre et par dessus ses gaiges ordinaires, reviennent à ladite somme de 27 livres; pour ce par ordonnance et quittance cy rendue ladicte somme de 27 l.

Brussel, algemeen rijksarchief, fonds van de rekenkamers, nr. 1832, blz. 129 r.v.

(1) Jan van Marnix, heer van Toulouse, gewezen thesaurier van Margaretha van Oostenrijk en een harer executeurs-testamentairs, was met het opmaken der rekening betreffende de uitvoering van het testament der landvoogdes gelast geworden; daar hij echter vóór het afsluiten der rekening overleed, werd deze door zijn weduwe en erfgenenam ingediend (zie: Brussel, algemeen rijksarchief, fonds van de rekenkamers, nr. 1832, blz. 1, hoofd van de bovengemelde rekening en kantteekeningen). Bewust document behelst allerhande belangwekkende bijzonderheden nopens de officieele lijkklechtigheden der aartshertogin te Mechelen, Brugge en Brou, alsmede omtrent de overbrengingen van haar stoffelijk overschot. Uit deze eerste-rangsbron hebben wij enkele posten ter publicatie uitgelezen, bij voorkeur diegene die den betooverenden luister der te Brugge gehouden uitvaartdiensten goed doen uitkomen. Andere uittreksels, ongelukkigerwijze zeer gebrekkig overgeschreven, vindt men bij E. DE QUINSONAS, t. a. p., tom. I, blz. 383-385; tom. III, blz. 387-411.

(2) Aartshertogin Margaretha van Oostenrijk.

A luy (1) qu'il a païé le 16e dudit mois [de janvier] (2) au messaigier de monseigneur de Fyennes, pour ses peines d'aller à diligence convocquer les prélatz de Flandres pour estre au service de madite feue dame, tant à Gand^l que à Bruges; pour ce par affirmacion ladicte somme de 20 s.

Ib., t. a. p., blz. 136 v.

... Item, en l'église de Nostre-Dame à Bruges, pour quatre cierges mis sur le grant autel, assavoir: les deux chacun de 6 livres et aultres deux de quatre livres chacun cierge, font 20 livres.

Item, quarante torches, chascune de trois livres de cire, font 120 livres.

Item, pour les quatre cierges aux quatre costez de la hière, chascun de 16 livres, font 64 livres.

Et pour le service fait hors la porte des Asnes, lez ledit Bruges, ou cloistre de l'Annunciade, où le corps de madite dame est inhumé, assavoir:

Pour quatre cens torches, pesans chascune trois livres de cire, font 1200 livres.

Item, pour les quatre cierges, ayant servir sur le grant autel, pesans ensemble 20 livres de cire.

Item, pour dix cierges, mis sur les cinq petitz autelz, d'une livre chascun cierge, font 10 livres de cire.

Item, pour les quatre cierges aux quatre costelz du corps, chascun pesant 16 livres, font 64 livres de cire.

Item, pour douze cierges, pesans seze livres pièce, mis au bas à l'entour de la chappelle ardante au lieu de torches, font 192 livres de cire.

Item, pour ung cierge, mis au chief de la chapelle ardente, pesant 6 livres de cire, et pour sept cens soixante-deux cierges, de demie livres chascun cierge, mis et emploiez tant sur ladite chappelle comme à l'entour du cueur et en la nef dudit cloistre, font ensemble 381 livres de cire; et pour encoires huit cierges, servans à mectre aux quatre costez de la tombe, ordonnez demeurer oudit cloistre, pesans chascun six livres, font 48 livres de cire... (3)

Ib., t. a. p., blz. 163v.-165v.

(1) Namelijk: Jan van Marnix, die rekening en verantwoording geeft van de kosten betreffende de uitvoering van het testament.

(2) Van 't jaar 1531.

(3) Onderdeel van een uitvoerigen post betreffende den aankoop te Antwerpen van 5737 pond was, gebezigd bij de lijkplechtigheden te Mechelen en Brugge, alsook te Heffen, Dendermonde, Gent en Eekloo, waar het stoffelijk overschot der gouvernante onder weg rustte.

A Michiel van Vlueten, peintre, demeurant à Bruges, la somme de dix-huit livres, dudit pris de 40 gros, que à l'ordonnance et du sceu de mesdits seigneurs luy a esté païée contant, à cause de semblable somme que deue luy estoit pour par l'espace de quinze jours avec ung sien serviteur avoir esté audit cloistre de l'Annunciade hors Bruges, par commandement et ordonnance de l'escuier Loys de Marcke et maistre Jehan Palette (1), illec continuellement occupez pour le fait de l'obsèque de madite feuë dame, mesmes à mecre en noire peinture la chappelle ardante, les lambourdz, chandeliers, pallettes, ratteliers et tous aultres charpentaiges où besoing estoit et que luy fut ordonné tant par les dessus nommez comme du hérault Salins, aussi avoir fait et pourtraicté au bas de la cave et sépulture de madite feuë dame, assavoir: les figures de Nostre Sauveur en croix, de Nostre-Dame de Pitié avec Saint Jehan, et à deux costelz les armes d'icelle feuë dame, dont pour tout a esté appointé avec luy par ledict escuier Loys de Marcke pour lesdits 18 livres, dudit pris de 40 gros; pour ce par ordonnance de mesdits seigneurs les exécuteurs et quittance, cy rendue la dicte somme de 18 l. (2).

Ib., t. a. p., blz. 173-174.

A George vander Donck, marchand de draps de soye, résident à Bruges, la somme de deux cens huit livres huit solz, dudit pris de quarante gros monnoie dessusdicte, que du sceu et à l'ordonnance de mesdits seigneurs les exécuteurs luy a esté païée contant, à cause de semblable somme à luy deue, pour les parties de drap d'or, de velours et aultres soyes, par luy vendues et aussi prestées en louaige, pour l'obsèque de madite feuë dame, faicte audit cloistre de l'Annunciade, où son corps est inhumé, aux pris et ainsi que s'ensuyt, assavoir:

pour l'achat de vingt-quatre aulnes de velours noir, employées pour tendre et parer quatre costez du hault de la chappelle ardente et le chapeau archiducal, au pris de soixante-six solz l'aulne, *valent*: 79 l. 4. s.

Item, pour le louaige de deux cens soixante-dix aulnes de velours noir par luy délivrées ès mains de Estienne de Solempnes, tapissier de madite feuë dame, et par luy tendu tant à l'entour du cueur en l'église de Nostre-Dame audit

(1) Procureur bij den Grooten Raad te Mechelen. Vgl.: Brussel, algemeen rijksarchief, fonds van de rekenkamers, nr. 1832, blz. 176v.

(2) De passage aangaande de schildering van den grafkelder werd reeds afgedrukt door E. DE QUINSONAS, t. a. p., tom. III, blz. 399.

Bruges comme au susdit cloistre soubz les lambourdz, tant au cueur comme à l'entour de la nef illec, au pris de six solz de 2 gros dictemonnoie l'aulne, dont avoit esté convenu avec luy par maistre Jehan Palette, du sceu de mesdits seigneurs les exécuteurs etc., *valent*: 81 l.

Item, pour encoires le louaige de trente-cinq aulnes et demie de drap d'or sur soye rouge, tendu à l'entour de ladite chappelle ardante, au pris de 24 solz monnoie dicte chascune aulne, par semblable convencion comme dessus, *valent*: 42 l. 12 s.

Et pour huit aulnes de taffetaf blanc, par luy aussi vendu et délivré, pour faire la croix sur ung nouveaul pale de drap noir, pour mettre journallement sur la tombe de madite feue dame, au pris de quatorze solz pris susdit chascune aulne, *valent*: 5 l. 12 s.

Reviennent toutes les susdites parties à ladite somme de 208 l. 8 s.; pour ce par ladite ordonnance et quittance, cy rendue ladite somme de 208 l. 8 s.

Ib., t. a. p., blz. 174-175.

A Maillart Thier, marchand de draps de laynne, demeurant audit Bruges, la somme de trois cens trois livres dix-neuf solz six deniers, dudit pris de quarante gros monnoie de Flandres la livre, que dudit sceu et ordonnance desdits seigneurs exécuteurs luy a esté paiée contant, à cause de semblable somme que deue luy estoit pour les livroisons, louaige et vendicions des draps, requis et nécessaires pour l'obsèque fait audit Bruges, tant en l'église de Nostre-Dame illec comme ou cloistre de l'Annunciade, lez et hors ledit Bruges, où madite feue dame a esté inhumée, les parties audit pris et ainsi que cy après est spéciffié, contenu et déclaré, assavoir:

pour le louaige de cinq cens soixante-dix-huit aulnes de drap moyen, tendu au cueur de l'église Nostre-Dame audit Bruges, au pris de douze deniers chascune aulne, *valent*: 28 l. 18 s.

Item, pour trente-sept aulnes et demye de drap, par luy vendu et délivré, tant pour couvrir les sièges au susdit cueur comme pour pendre au portal d'icelluy cueur, au pris de seze solz de deux gros dicte monnoie chascune aulne, *valent*: 30 l.

Item, encoires trente aulnes de drap, dont a esté fait deux dossieretz au grant autel audit cueur de Nostre-Dame, au pris de sept solz l'aulne, *valent*: 10 l. 10 s.

Item, à cause du louaige de quatre cens cinquante-six

aulnes de drap moien, dont a esté tendu la nef et la grande chappelle des Espaignardz oudit cloistre de l'Annunciade, au pris de douze deniers l'aulne, *valent*: 22 l. 16 s.

Item, pour encoires le louaige de huit cens vingt-sept aulnes de drap d'oultrefin, dont sont esté tenduz, assavoir: le cueur oudit cloistre, une petite chappelle en icelluy cueur, avec la chambre ordonnée pour accoustrer les prélatz, au pris de dix-huit deniers l'aulne, *valent*: 62 l. 6 d.

Item, pour vingt-six aulnes et demie de drap, par luy délivré et coppé pour couvrir les petitz sièges oudit cueur, à quinze solz l'aulne, *valent*: 19 l. 17 s. 6 d.

Item, pour trente-six aulnes de drap, dont a esté tendue la chappelle ardante et à l'entour des ratteliers aux grans cierges bas, au pris de seze solz l'aulne, *valent*: 28 l. 16 s.

Item, pour deux cens quatre-vingtz aulnes de drap, mis par terre pour couvrir le pavement dudit cueur, au pris de six solz six deniers monnoie dicte chascune aulne, *valent*: 91 l.

Item, encoires pour le louaige de soixante-unze aulnes de drap, tendu à la Court de l'Empereur audit Bruges, ou lieu où monseigneur de Palerme tenoit le plat pour les prélatz, au pris de dix-huit deniers l'aulne, 5 l. 6 s. 6 d.

Item, pour deux aulnes de drap coppé et desrobé en l'église oudit cloistre, au pris de dix-sept solz l'aulne, *valent*: 34 s.; et pour récompense des draps dessirez et gastez, 62 s.

Reviennent ensemble toutes lesdites parties et desquelles marchié et appointement a esté fait avec luy par l'escuier Loys de Marke, maistre Jehan Palette et Estienne de Solempne, tapissier de madicte feue dame, à ladite somme de 303 l. 19 s. 6 d.; pour ce par ordonnance et quittance cy rendue ladite somme de 303 l. 19 s. 6 d.

Ib., t. a. p., blz. 175-176 v.

A ce conexcuteur et commis (1) la somme de cinquante livres, dudit pris de quarante gros de Flandres chascune livre, que à l'ordonnance de mesdits seigneurs les exécuteurs et du sceu du confesseur et aulmosnier de madite feue dame il a païé, baillé et délivré contant aux prévost, chanoines et chappitre de l'église Nostre-Dame de Bruges, où le cueur de madicte feue dame a esté mis et reposé, ausquelz ilz en ont fait don de grace spécial pour une fois, tant en faveur

(1) Jan van Marnix.

du divin service par eulx fait quant le corps de madite feue dame y fut reposé que pour tous drois par eulx prétenduz; pour ce par ladite ordonnance avec certification dudit confesseur et aulmosnier, contenant quittance, cy rendue ladite somme de 50 l.

Ib., t. a. p., blz. 181v-182.

A Jehan des Prelz, dit Salins, ayant au lieu de Thoison d'or servy aux obsèques de feue madame ès lieux de Malines, Terremonde, Gand et au lieu de Bruges, où elle est inhumée, Josse Newelant, dit Brabant, Jehan de Fontaine, dit Arthois, Henry de la Tour, dit Louvain, Jehan vander Velde, dit Bure, tous roys d'armes et héraulx de l'empereur, nostre sire, et Girard des Prelz, ayant servy de hérault, la somme de cent soixante-trois livres dix solz, dudit pris de quarante gros monnoie de Flandres chascune livre, laquelle somme mesdits seigneurs les exécuteurs dudit testament leur ont ordonné prendre et avoir pour une fois, assavoir:

audit Salins, pour le 29e jour de décembre XVe trente estre party à deux chevalx de Bruxelles, lieu de sa demeure, et estre venu audit lieu de Malines, dez lequel lieu il a esté envoyé à Bruges, pour illec déterminer des choses estans nécessaires pour ledit obsèque de madicte feue dame; ce fait, estre revenu audit Malines servir et de nouvel aller avec le corps de madite feue dame audit lieu de Bruges, mectant ordre sur les cérémonies des obsèques, faiz tant audit Malines, Terremonde, Gand que audit Bruges; en quoy faisant il a affermé en sa conscience avoir vacqué jusques au 26e de janvier suyvant anno 1531, stil de Romme, ledit jour incluz, sont ensemble 29 jours entiers, y compris son retour dudit Bruges en sa maison, qui au pris de 30 solz par jour *valent*: 43 l. 10 s.

Item, audits Artois, Brabant, Louvain, Bure et Girard des Prelz, pour le 11e jour dudit mois de janvier oudit an estre partiz de leurs demeures et aussi estre venuz audit Malines, pour pendant ledit voiage de Bruges faire les debvoirs à leurs éstatz requis; en quoy faisant, ilz ont aussi affermez en leurs consciences avoir vacqué jusques au 26e suyvant incluz, sont ensemble seze jours entiers, y compris leur retour, qui au pris de 20 solz par jour pour ung chascun d'eulx *valent*: 80 l.

Et encoires ausdits héraulx 40 livres dudit pris, pour toutes choses qu'ilz pourroient quereller et demander de tous drois qu'ilz pourroient prétendre tant sur les velours et autres choses, que estoient à l'entour du corps et de la grande chappelle, lesquels disoient leur appartenir.

Reviennent lesdites parties ensemble à ladicte somme de 163 livres 10 solz dudit pris avandit; pour ce par ordonnance de messeigneurs les exécuteurs, avec quittance desdits héraulx, cy rendue ladicte somme de 163 l. 10 s.

Ib., t. a. p., blz. 185v.-186v.

A Jehan Estoccart, jadis fructier et apptocaire de madite feuë dame, la somme de quatre cens soixante-cinq livres sept solz six deniers, dudit pris de 40 gros monnoye de Flandres chascune livre, que par ordonnance de mesdits seigneurs les exécuteurs dudit testament luy a esté païée contant, pour son remboursement de semblable somme, que du sceu et ordonnance de messeigneurs les archidiacre d'Arras, premier maistre aux requestes, et Hugues de Bulleux, maistre d'hostel de madite feuë dame, lesquels sont esté par lesdits seigneurs exécuteurs ordonnez aller dez la ville de Bruxelles au lieu de l'Annunciade, lez la porte des Asnes de Bruges, où madite dame est inhumée, pour y faire faire l'obsèque annual d'icelledite dame, furnir à la visitacion et préparation de son corps en toutes choses, pour quant besoing seroit le trouver prest pour le pouvoir prendre pour l'emmener au lieu de Brouz, lez Bourg en Bresse, où elle a esleu et choisy sa sépulture perpétuellement, recouvrer son cueur des chanoines de Nostre-Dame de Bruges et faire toutes aultres choses à ce nécessaires et pour semblablement furny à toutes aultres despenses pour lesdits seigneurs durant leurdit voiage, tant à l'aller que au retour, ainsi qu'il s'ensuit (1):

Premiers, pour le chariot dudit Estoccart et d'aultres alans avec luy, quinze florins; assavoir: pour aller dez Bruxelles à Bruges, cinq florins, et pour le retour, dix florins, à raison des gelées et naiges survenues; pour ce: 15 florins:

Pour la despence de bouche, ensemble de sept chevaux, que lesdits archidiacre et Bulleux menoient, tant alant que retournant, y comprenant le séjour fait audit Bruges, 148 florins 14 solz.

Pour lesdites seurs, que firent ledit service avec les beaux pères (2), tant en vin, pain, deux moutons que six chappons, y comprins ung poinson de vin rouge d'Orléans, qu'on leur a donné pour leur caresme, 23 florins 7 solz 6 deniers.

Pour les basses messes, dictes ce jour en ladite église en six autelz, par les religieux des quatre mendians et aulcuns

(1) Het is duidelijk, dat de kopiïst den samenhang der zinsneden uit het oog verloren heeft.

(2) Hier worden vermoedelijk Minderbroeders bedoeld, die met de zielzorg der Annuntiaten belast waren.

des quatres églises collégiales (1) dudit Bruges, qui eurent trois patardz par messe, en ceste partie comprins les aulmosnes, 15 florins 5 solz.

Pour le luminaire dudit service, tant en torches, torchies que cierges, pesans cent trente-trois livres de cire, à 4 solz 6 deniers la livre, comprins les filletz, bastons et façon dudit luminaire, blasons et painctures des torches et de la casse de bois, 37 florins 16 solz.

Pour le louaige des draps noirs, mis èsdits autelz et sur les bancz du cueur et de la petite chappelle, 6 florins, 4 solz.

Pour deux autelz faiz de bois et le marche pied de l'ung desdits autelz estant au cueur, 6 florins.

Pour le recepveur desdites seurs, ayant fait la peine de treuver habitz, calices et mabres (2) pour dire lesdites messes, pour ce que lesdits beaux pères n'en avoient assez, 6 solz.

Aux médecins, apoticaire, chirurgien et aultres, que l'on a entremis à visiter et manier le corps d'icelle feue dame et refreschir de nouveaul baulme les toille, cireelings et aultres choses à ce nécessaires, 53 florins 6 solz (3).

Au plombeur qui a fait la bière de plomb, déans laquelle gist ledit corps, auquel a esté baillée l'autre bière, qu'il n'a voulu prendre que pour ung gros la livre et vendu 2 solz la neufve, comprins la soudure, 13 florins 19 solz.

Pour une aultre chasse de bois, dedans laquelle est enclose ladite bière, y comprins les ferraiges, 3 florins 19 solz.

Pour avoir rompu et reffaict la volte où gist ledit corps et avoir pavé cinq ou six piedz auprès du grant autel, que restoient à faire, 3 florins 12 solz.

Pour douze livres de cire que les beaux pères ont fait emploier à la refection des quatre cierges, estans devant la tombe de madite feue dame et six torches prinses au service du jour de Saint Andrey (4), 7 florins 19 solz.

Pour la fondacion d'ung anniversaire au chappitre de ladite église collégial de Nostre-Dame, qui sera chascun an célébré au grant autel de Nostre-Dame par lesdits chanoines, à tel jour qu'ilz ont rendu le cueur de ladite feue dame ausditz archidiacre et Bulleux, qui l'ont pourté audit cloistre de l'Annunciade avec ledit corps, six-vingtz florins,

(1) Eigenlijk waren er te Brugge slechts drie collegiaalkerken, met name: Sint-Donaas, Onze-lieve-Vrouw en Sint-Salvator.

(2) Marmeren altaarsteenen?

(3) Over deze nieuwe balseming vgl. ook M. BRUCHET, *Marguerite d'Autriche, duchesse de Savoie*, blz. 184, noot 2.

(4) Verjaring van den sterfdag van aartshertogin Margaretha.

pour acheter six florins de rente au proffit dudit chappitre, 120 florins.

Et au notaire d'icelluy chappitre pour l'instrument contenant quittance desdits 120 florins et l'obligacion dudit chappitre selon l'article précédent; à ceulx qui ont ouvert la sépulture en ladite église pour prendre ledit cueur, et pour la peine prinse par aucuns serviteurs audit voiaige à la conduite de ladite despence et aultres choses nécessaires, 10 florins.

Reviennent lesdites parties ensemble à ladicte somme de 465 livres 7 solz 6 deniers; pour ce par l'ordonnance desdits seigneurs exécuteurs, avec certification desdits archidiacre d'Arras et maistre d'hostel Bulleux, ensemble quittance dudit Estoccart, cy rendue ladicte somme de 465 l. 7 s. 6 d.

Ib., t. a. p., blz. 189-191 v.

A luy [conexécuteur et commis] qu'il a païé au clerc de l'official de Tournay (1) la somme de dix solz de 2 gros, pour la coppie de l'instrument de l'enterrement du cueur de madite feue dame à Bruges, d'empres le cueur du roy d'omp Philippe; pour ce par ladite affirmation 10 s.

Ib., t. a. p., blz. 220 v.

Notarieele akte betreffende de overbrenging van het hart van Margaretha van Oostenrijk naar het klooster der Annuntiaten.

Instrumentum translationis cordis ducisse Margarite de hac ecclesia.

En nom de Nostre Seigneur. Amen. Comme le 20e jour du mois de janvier l'an 1530 le cueur de feue trèsexcellente mémoire madame Marguerite, à son vivant archiducesse d'Austrice, duchesse duagière de Savoye, contesse de Bourgoingne etc., fut mis et déposé en l'église collégiale Nostre-Dame de ceste ville de Bruges en la sépulture de feue trèsdigne récordation madame Marie, à son vivant duchesse de Bourgoingne etc., mère d'icelle feue dame Marguerite, et il soit que trèsvictorieux et trèsglorieux prince, nostre souverain signeur Charles le quint de ce nom, empereur des Romains, roy d'Espaignes, duc de Bourgoingne, conte de

(1) De bedoelde officiaal is Hendrik van Belle, kanunnik van Onze-lieve-Vrouw te Brugge. Vgl. E. DE QUINSONAS, t. a. p., tom. III, blz. 399.

Flanders etc., nepveur et héretier d'icelle feue dame Marguerite, et messeigneurs les exécuteurs testamentaires d'icelle dame ayans veu son testament et entendu sa voullenté déclaré paravant son tréspas d'avoir esleu, choisy la sépulture de son corps au cloistre des Augustyns lez la cité de Bourgen-Bresse et que sondit cueur fut délaissé ou cloistre de Nostre Dame des Sept Douleurs lez et hors ceste ville, par icelle feue dame fondez, ayent envoyé devers messeigneurs du chapitre d'icelle église collégiale messire Claude de Boisset, docteur ès drois, archidiacre d'Arras, conseillier de sa Majesté, et messire Hugues de Bulleux, chevallier, seigneur de Francville, conseillier et maistre d'hostel de la royne duagière de Hongrie, régente et gouvernante des pays de pardeça, pour les requérir vouloir rendre et restituer ledit cueur pour le transférer en l'église du dit cloistre de Nostre Dame des Sept Douleurs et y estre sépulture au lieu où de présent est déposé le corps d'icelle feue dame, affin d'y demeurer (1) quant l'on transferra ledit corps et en ce lieu faire une sépulture et mémoire à son houeur;

lesquelz seigneurs du chapitre, assavoir: maistre Henri de Balliolo, Johan Poret, Cornille Willaert, Jacques Halwyn, Adam Zwynghedau, Guillame Uxem, Cornille Claisone, Rogier Kareest, prestres deuement et capitulairement assamblez ès jour, lieu et huere cy après dénommez, faisans et représentans le chapitre de ladite église et excédans les deux pars de chapitulans, désirans obéyr au bon plaisir d'icelle Majesté et complayre ausdits seigneurs exécuteurs et pour autres bonnes considéracions ont délibéré, résolu et conclud de rendre et restituer ledit cueur ausdits archidiacre et Bulleux, lesquelz acceptans ladite restitution de la part d'icelle Majesté et desdits exécuteurs ont offert ausdits seigneurs de chapitre la somme de six vingtz livres du pris de quarante gros monnoye de Flandres la livre pour une fois, à charge toutesfois d'en acheter six livres, dudit pris quarante gros monnoye de Flandres la livre, de rente perpétuelle out profyt dudit chapitre, pour employer à ung anniversaire, qui ce dira, chantera et célébrera chascun an ou grand haultel de ladite église par lesdits seigneurs du chapitre et leurs successeurs, à tel qu'il est huy, assavoir: la veille vigilles et le lendemain la messe avec la recommandation de l'âme, le tout à note. Lequel anniversaire ilz feront descripre en leur matrologe et registres dudit chapitre en la manière accoustumée. Laquelle somme de six vingt

(1) *Hs.*: demeuer.

livres pour et à la cause dicte ledit chapitre ont confessé et confessent avoir receu réalement et de fait et en quitent lesdits archidiaque et Bulleux et tous autres qu'il appertendra, promettans tant en leurs noms que pour leurs successeurs de dire, chanter et célébrer ledit anniversaire selon que dessus est dict. Et semblablement iceulx archidiaque et Bulleux ont confessé et confessent avoir recue en leurs mains le cuer d'icelle feue madame.

Et en signe de vérité desquelles choses les dessus nommez ont chascun en son droyt requis et obtenu instrument et lettres testimoniales de moy notaire subscript, que leur ay ouctroyé.

Fait et donné en ladite ville, au lieu dudit chapitre estant en ladite église auprès de la sacristie, le mercredi 7e jour du mois de février, à neuf huere de matin, l'an 1531, présent vénérables et discrète personnes messeigneurs Jehan Florin, chanone de Poligny, Claude Bernaerd, Geraerd Raidot [?] et Martin Picard, clercez du diocèse de Besançon et Châlon, tesmoings à ce appellés et requis (1), et moy Alexandre Moenis, notaire.

A. Moenis subscripsit.

Brugge, parochiaal archief der Onze-lieve-vrouwenkerk, *kapittelakten van Onze-lieve-Vrouw over de jaren 1529-1554*, blz. 35 r.-v., volgnummer der akte: 1554.

Stichting van het jaargetijde van Margaretha van Oostenrijk in de Onze-lieve-vrouwenkerk.

Die Veneris, 9^a mensis Februarii, intra tempus vespereum, reposita fuit in massa capitulari summa viginti librarum grossorum in denariis sex grossorum, provenientium ad causam foundationis unius anniversarii de una libra grossorum pro anima ducisse Margarite, unde fit mentio in acta capitulari proxime precedenti.

Pro qua fundatione admittenda et acceptanda dominus vicarius convocari fecit communitatem hujus ecclesie, die Lune, 19 mensis Februarii proxime sequentis. Que quidem communitas dictam fundationem admisit et acceptavit. Et fiet anniversarium in choro ad instar anniversarii magistri Johannis Mouscheron, distribuendo dictam libram grosso-

(1) Twee dezer getuigen waren gewezen hofkapelanen van aartshertogin Margaretha, namelijk Jan Florin en Maarten Picard. Vgl. E. DE QUINSONAS, t. a. p., tom. III, blz. 282, 332, 389, 410.

rum annue modo et forma dicti anniversarii de Mouscheron. Unde domini obedientiarum ad se receperunt dictam summam viginti librarum grossorum, et altera die fuit deposita in massa communitatis.

A. Moenis subscripsit.

Ib., t. a. p., blz. 36, volgnummer der akte: 1555.

Geschiedkundige aantekening over het stoffelijk overschot der vorstin.

... In dit jaer (1) up Sinte-Andriesdach overleet mevrauwe Margriete, de goucvernante van Kyssers Carolus landen, ende hilt haer meest te Mechele. Ende et lichaeme ende haer hertte ghebroch te Brugghe den 20^{en} in janvier 1530 ende haer hertte by mevrauwe Marie gheleyt tOnser Vrouwen, ende haer lichaem ghedreghen den 21^{en} in janvier buten Brugghe te Roe Suusters voor den hoghen houdtaer, zeere sollemnelicke met groete state. Ende tjaer daernaer wast haer lichame vervourt te Savoyen by haer 2° man ende haer hertte ghebrocht van Onser-Vrouwenkercke te Roe Suusters (2).

Brugge, stadsarchief, stadscartularium: *Purperen boek*, blz. 26 v.

(1) Namelijk: 1530.

(2) De hierboven gepubliceerde aantekening werd tamelijk getrouw overgezet in 't Fransch door F. VAN DE PUTTE, in *Annales de la Société d'Emulation de Bruges*, tom. I (1839), blz. 214-215. Zij vormt eigenlijk het slot van een verhaal van min of meer opzienbarende gebeurtenissen, die van 1529 tot 1532 heeten voorgevallen te zijn. Bovengenoemd kroniekje werd door een nagenoeg gelijktijdigen auteur op een oorspronkelijk wit gebleven blad van een stadscartularium nedergeschreven. — Een gelijkaardig bericht, doch in kortere redactie, komt voor op folio LIX van het tweede gedeelte van *Dits die excellente cronike van Vlaenderen*, een werk dat kort na het afsterven van Margaretha van Oostenrijk, op 11 Juli 1531, te Antwerpen bij Willem Vorsterman werd afgedrukt; daarin wordt echter ten onrechte beweerd, dat het stoffelijk overschot der landvoogdes op Sint-Paulusavond, dus op 24 Januari, naar Brugge zou overgebracht geweest zijn.